

RAAP-NOTITIE 2747

Plangebied Händelstraat

Gemeente Hengelo

**Archeologisch vooronderzoek: een bureau- en
inventariserend veldonderzoek**

Colofon

Opdrachtgever: HBS Ons Belang

Titel: Plangebied Händelstraat, gemeente Hengelo; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek

Status: eindversie

Datum: juni 2008

Auteur: drs. E.C. Pronk

Projectcode: HEHS

Bestandsnaam: NO2747-HEHS.doc

Projectleider: drs. E.C. Pronk

Projectmedewerker: D. Kastelein *MA*

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: 28810

Bewaarplaats documentatie: RAAP Oost-Nederland

Autorisatie: drs. S.W. Jager

ISSN: 0294-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 0294-491 500

Leeuwenveldseweg 5b

telefax: 0294-491 519

1382 LV Weesp

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 5069

1380 GB Weesp

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2008

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van HBS Ons Belang heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau op 22 mei 2008 een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd in verband met geplande nieuwbouw in de gemeente Hengelo. Doel van dit onderzoek was allereerst het middels bureauonderzoek verwerven van informatie over bekende en te verwachten archeologische waarden teneinde een gespecificeerde verwachting op te stellen. Het doel van het veldonderzoek was vervolgens die verwachting te toetsen en, voorzover mogelijk, een eerste indruk te geven van de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging van eventueel aangetroffen archeologische vindplaatsen. Op basis van de onderzoeksresultaten en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen in het plangebied is vervolgens een advies met betrekking tot archeologisch vervolgonderzoek geformuleerd.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek gold bij de aanvang van het veldonderzoek voor het plangebied een hoge verwachting voor het aantreffen van waardevolle (intacte) archeologische overblijfselen uit het Paleolithicum t/m de Late Middeleeuwen.

Tijdens het veldonderzoek zijn in het plangebied geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van intacte archeologische resten aangetroffen. Op basis van de onderzoeksresultaten wordt geen aanvullend archeologisch vooronderzoek aanbevolen.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van HBS Ons Belang heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau op 22 mei 2008 een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd in verband met de geplande bodemingrepen aan de Händelstraat in de gemeente Hengelo. Dit onderzoek diende te worden uitgevoerd, omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Doel van het bureauonderzoek was het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische waarden teneinde een gespecificeerde verwachting op te stellen. Doel van het veldonderzoek was het toetsen van die gespecificeerde archeologische verwachting en, indien mogelijk, een eerste indruk geven van de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging van eventueel aangetroffen archeologische resten. Op basis van de onderzoeksresultaten en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen is vervolgens in hoofdstuk 4 een advies geformuleerd met betrekking tot eventueel archeologisch vervolgonderzoek.

1.2 Administratieve gegevens

Het plangebied (ca. 2 ha) ligt direct ten oosten van de Händelstraat en ten zuiden van de Oldenzaalsestraat (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 28H van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat is 252.960/477.1100. In het plangebied wordt nieuwbouw gerealiseerd.

1.3 Onderzoekopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek. Het veldonderzoek bestond uit een karterend booronderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen die gelden in de archeologische beroepsgroep c.q. de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1 (KNA), welke wordt beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>). RAAP beschikt over een eigen opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden. Achter in dit rapport is een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Het bureauonderzoek is uitgevoerd om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Daartoe zijn reeds bekende archeologische en aardkundige gegevens verzameld en is het grondgebruik in het plangebied in het heden en verleden geïnterpreteerd. Geraadpleegd zijn de volgende bronnen:

- het ARCHEologisch Informatie Systeem (ARCHIS);
- de Archeologische Monumenten Kaart (AMK);
- de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW);
- literatuur en historisch en aardkundig kaartmateriaal (zie literatuurlijst);
- recente luchtfoto's uit Google Earth (<http://www.earth.google.com>);
- het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN);
- het informatiesysteem Kennis Infrastructuur CultuurHistorie (KICH);

2.2 Resultaten

Huidige situatie

Op recente luchtfoto's uit Google Earth is waar te nemen dat het plangebied uit een gebied bestaat met noord-zuid en oost-west georiënteerde woningblokken met hier-tussen groenstroken en stukken gras. De woningen staan momenteel leeg en zullen gesloopt worden. Volgens het Actueel Hoogtebestand Nederland (<http://www.ahn.nl/>) bedraagt de huidige maaiveldhoogte in het plangebied ongeveer 22 m +NAP.

Aardkundige situatie

Geo(morfo)logie en bodem

De geologische ondergrond bestaat uit fluvioperiglaciale afzettingen (matig fijn en matig grof zand, plaatselijk met leem en/of veen) bedekt door dekzand, dunner dan 2 m (Den Otter & Van den Berg, 1993: code Tw4). Geomorfologisch gezien komen in het plangebied drie eenheden voor. In het noorden bevindt zich een dalvormige laagte, zonder veen (code 2R2), centraal in het plangebied bevindt zich een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden en in het zuiden een dekzandrug, al dan niet met een oud bouwlanddek (Maarleveld & Ten Cate, 1978: codes 2R2, 2M9 en 3K14). De bodem in het plangebied is niet gekarteerd (bebouwde kom). Het zuidelijke deel herbergt vermoedelijk een enkeerdgrond (plaggendek).

Historische situatie

Het plangebied ligt aan de oostrand van de bebouwde kom van Hengelo. Tot in de 20e eeuw lag het gebied nog op enige afstand van het toen nog veel kleinere Hengelo in de marke Klein Driene. De kern van Hengelo zelf bevond zich in de marke Woolde. Het plangebied is gelegen in een van oudsher agrarisch gebied en was in de 19e eeuw in gebruik als bouwland en hooiland. Het zuidelijk deel maakte deel uit van een escomplex (<http://watwaswaar.nl>; Wieberdink, 1989).

Bekende archeologische waarden

ARCHIS en AMK

In ARCHIS staan geen archeologische vindplaatsen of monumenten geregistreerd uit (de omgeving van) het plangebied.

Historische bronnen

Op circa 60 m ten westen van het plangebied lag rond 1500 een boerderij met de naam Esking (Engelbertink, 1991). Hoewel de naam later niet meer voorkomt, heeft op deze plaats tot in de 20e eeuw een boerderij gestaan (<http://watwaswaar.nl>; Wieberdink, 1989). In de directe omgeving (100 tot 200 m) van de historische boerderij Esking kunnen middeleeuwse voorlopers verwacht worden.

IKAW

Op de IKAW valt het plangebied in een ongekarteerde zone (bebouwde kom; ROB, 2005).

AHN en luchtfoto's

Het raadplegen van het AHN (<http://www.ahn.nl>) en recente luchtfoto's uit Google Earth heeft geen concrete aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van archeologische waarden in het plangebied.

Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de geo(morfo)logie en de bodem (dekzandrug met een plaggendek) kunnen in het zuiden van het plangebied intacte nederzettingsresten, kampementen en graven worden verwacht uit het Paleolithicum t/m de Vroege Middeleeuwen. Op basis van de nabijheid van de historische boerderij Esking kunnen in het gehele plangebied ook sporen worden verwacht die uit de Late Middeleeuwen stammen, specifiek overblijfselen die samenhangen met deze boerderij. Op basis hiervan geldt een hoge verwachting op archeologische (nederzettings)resten uit het Paleolithicum t/m de Late Middeleeuwen voor de zuidelijke helft van het plangebied. Voor het noorden geldt alleen een hoge verwachting voor resten uit de Late Middeleeuwen. De archeologische (nederzettings)resten worden verwacht in de vorm van een vondst-spreiding aan de basis van het plaggendek in het zuiden en direct onder de bouwvoor in het noorden van het plangebied.

3 Veldonderzoek

3.1 Methoden

Het inventariserend veldonderzoek (IVO) bestond uit een karterend booronderzoek. De onderzoeksmethode voor het veldwerk is bepaald op basis van de resultaten van het bureauonderzoek (gespecificeerde archeologische verwachting) en het protocol inventariserend veldonderzoek uit de KNA versie 3.1 (stroomdiagram 'keuze onderzoeksmethode karterende fase' en 'Leidraad inventariserend veldonderzoek deel karterend booronderzoek').

Tijdens het veldonderzoek zijn 13 boringen verricht. In verband met de aanwezige bebouwing zijn de boringen zo gelijkmatig mogelijk verdeeld over het gebied gezet (figuur 1). De gehanteerde methode wordt geschikt geacht voor het opsporen van de meeste in dit gebied te verwachten nederzettingsterreinen met een vondstspreading aan de basis van een plaggendek uit de periode Neolithicum t/m de Late Middeleeuwen. Deze methode is niet geschikt om oudere Steentijdkampementen, verkavelingspatronen, graven en andere zeer lokale archeologische resten in kaart te brengen (Tol e.a., 2004). Er is geboord tot maximaal 1,6 m -Mv met een Edelmanboor met een diameter van 15 cm. De boringen zijn lithologisch conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989) beschreven en met meetlinten ingemeten (x- en y-waarden). Het opgeboorde materiaal is in het veld gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren (zoals houtskool, vuursteen, aardewerk, metaal, bot, verbrande leem en fosfaatvlekken). Er zijn geen monsters genomen. Het opgeboorde materiaal is gezeefd met een zeef met een maaswijdte van 0,5 cm; het zeefresidu is met het blote oog geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren.

3.2 Resultaten

Geologie en bodem

De bodem in het plangebied is tot relatief grote diepte verstoord. Het bovenste pakket bestaat uit donkerbruingrijs, zwak tot matig humeus, zeer tot matig fijn zand met gele zandbrokken en fragmenten puin. Hieronder bevindt zich, op gemiddeld 1,0 m -Mv, met een abrupte overgang, lichtgrijs tot geel, uiterst tot matig fijn, zwak tot uiterst siltig zand met plaatselijk sterk zandige leem en/of leembrokken. Gezien de plaatselijke siltig- en lemigheid van de bodem is het onduidelijk of het Oud Dekzand of fluvioperiglaciale afzettingen betreft. In het zuiden van het plangebied, ter hoogte van de dekzandrug, is de bodem minder diep verstoord (boring 12: tot 0,6 m -Mv). Een intact plaggendek en bodemhorizonten zijn hier niet aangetroffen. Centraal in het plangebied is in één boring (boring 8) wel een intact plaggendek

gelokaliseerd, met hieronder op 0,75 m –Mv een B-horizont. In het noorden (boringen 1 en 3) zijn alleen verstoorde inspoelingshorizonten aangetroffen.

Archeologie

Tijdens het veldonderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

In tegenstelling tot de verwachting op basis van het bureauonderzoek (hoge verwachting voor vindplaatsen uit het Paleolithicum t/m de Late Middeleeuwen; zie paragraaf 2.2) zijn in het plangebied geen archeologische resten aangetroffen. Op basis van de onderzoeksresultaten (geen indicatoren en een verstoorde bodem) kan worden geconcludeerd dat bij de realisering van de plannen geen archeologische resten zullen worden verstoord.

4.2 Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van dit onderzoek wordt in het plangebied in het kader van de voorgenomen bodemingrepen geen archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen. Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht toch archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 53 van de Wet op de archeologische monumentenzorg 2007 aanmelding van de betreffende vondsten bij het bevoegd gezag (gemeente) verplicht.

Met betrekking tot de bevindingen van onderhavig onderzoek kan contact opgenomen te worden met de gemeente Hengelo of diens adviseur, de regio-archeoloog Twente (drs. M. Marinelli).

Literatuur

- Engelbertink, H.J.A. e.a.**, 1991. *Historische kaart van Twente ca. 1500*. Vereniging Oudheidkamer Twente, Enschede.
- Maarleveld, G.C. & J.A.M. ten Cate**, 1978. *Geomorfologische Kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 28 en 29 Almelo/Denekamp*. Stichting voor bodemkartering/Rijks Geologische Dienst. Wageningen/Haarlem.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Otter, C. den & M.W. van den Berg**, 1993. *Geologische Kaart van Nederland, schaal 1:50.000, Almelo Oost/Denekamp*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.
- ROB**, 2005. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) versie 2.1*. Ontleend aan <http://www.archis.nl>.
- Tol, A., P. Verhagen, A. Borsboom & M. Verbruggen**, 2004. Prospectief boren; een studie naar de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van booronderzoek in de prospectiearcheologie. *RAAP-rapport 1000*. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Wieberdink, G.L. (samenst.)**, 1989. *Historische atlas Gelderland: chromotopografische kaart des Rijks, 1:25.000*. ROBAS Producties, Den IJp.

Gebruikte afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische MonumentenKaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
KICH	KennisInfrastructuur CultuurHistorie
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

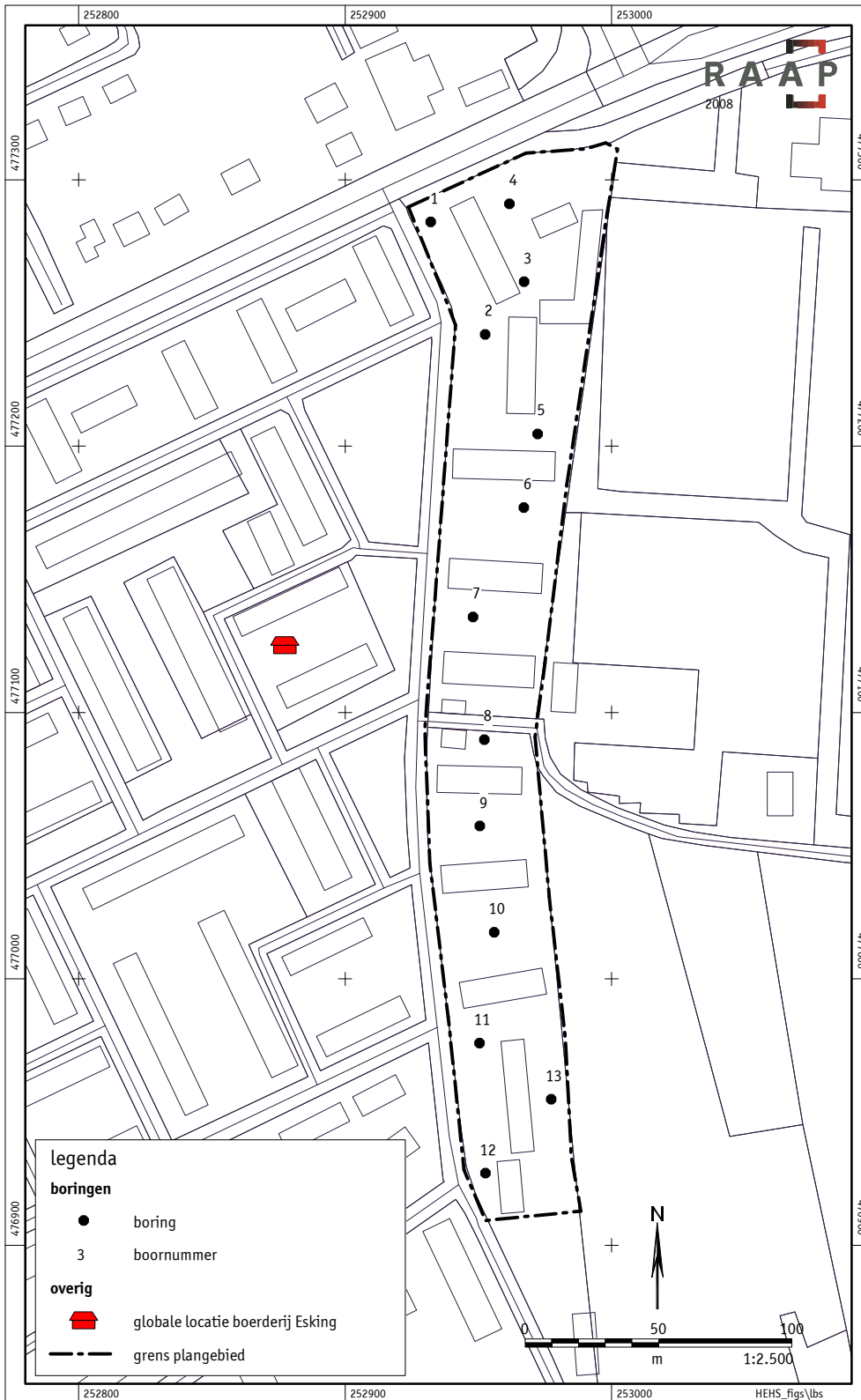
Figuur 1. Resultaten booronderzoek.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Bijlage 1. Boorbeschrijvingen.

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

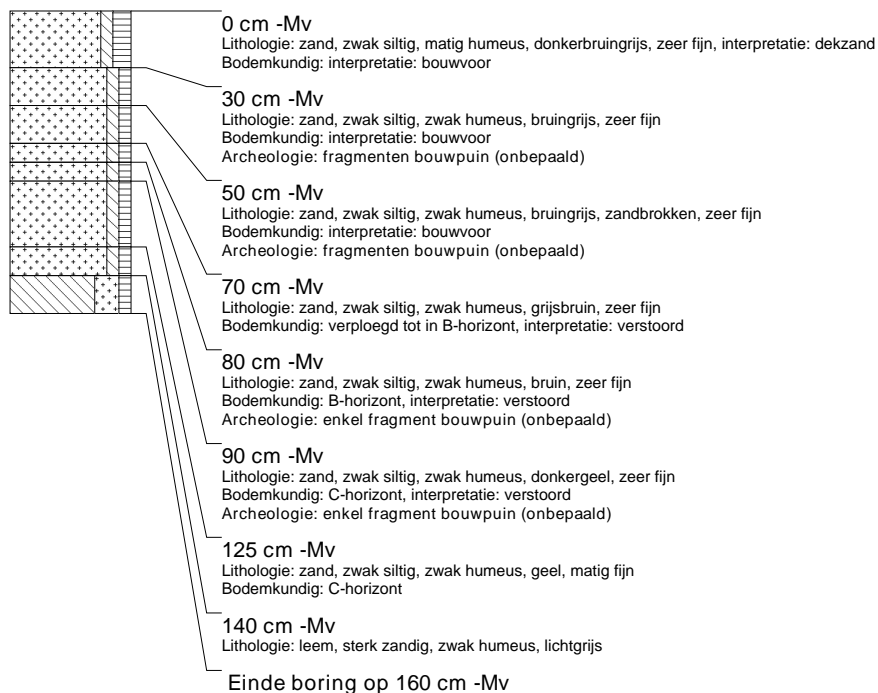

Figuur 1. Resultaten booronderzoek.

Bijlage 1: Boorbeschrijvingen

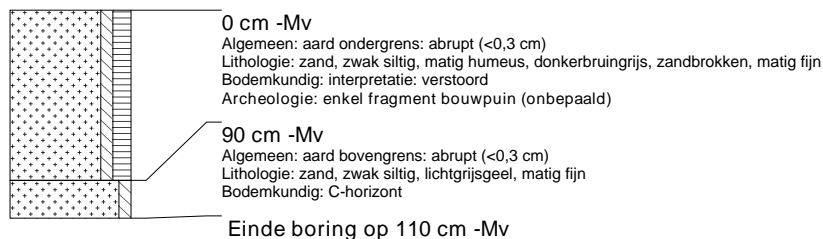
boring: HEHS-1

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.932, Y: 477.284, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

boring: HEHS-2

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.953, Y: 477.242, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

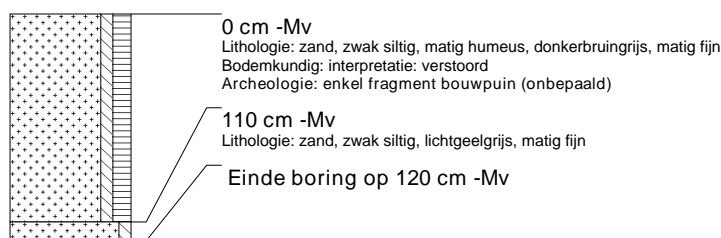
boring: HEHS-3

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.967, Y: 477.262, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

boring: HEHS-4

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.962, Y: 477.291, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

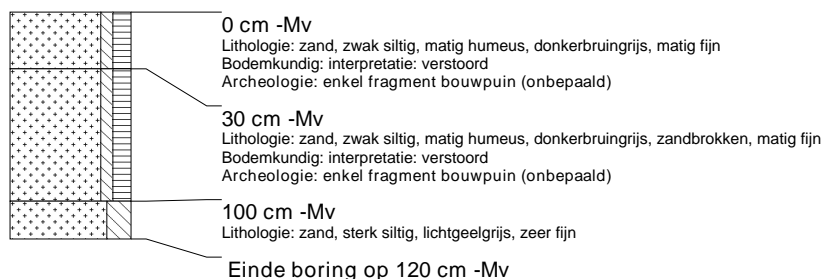
boring: HEHS-5

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.972, Y: 477.205, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

boring: HEHS-6

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.967, Y: 477.177, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

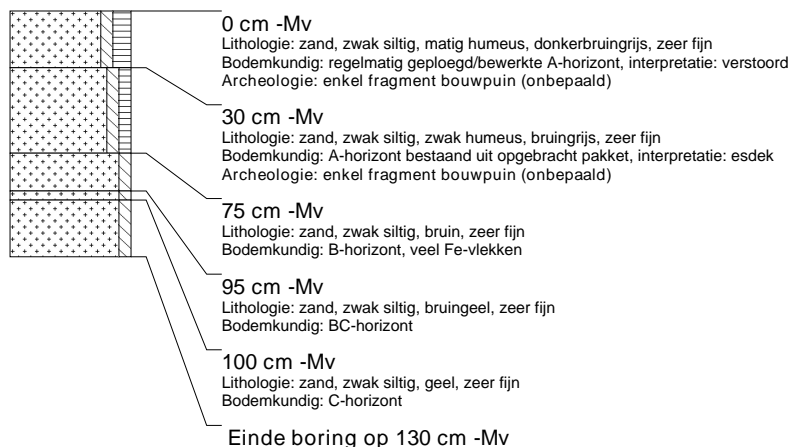
boring: HEHS-7

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.948, Y: 477.136, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

boring: HEHS-8

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.952, Y: 477.090, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

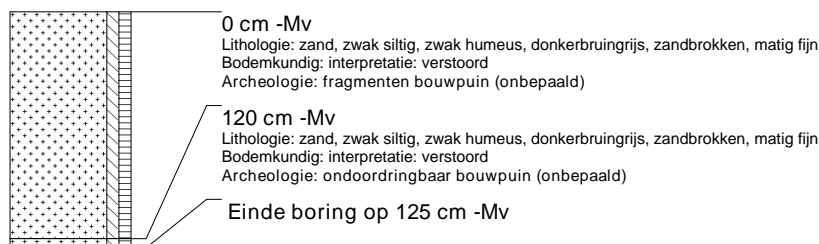
boring: HEHS-9

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.951, Y: 477.057, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

boring: HEHS-10

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.956, Y: 477.018, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

boring: HEHS-11

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.950, Y: 476.976, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

boring: HEHS-12

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.953, Y: 476.927, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

boring: HEHS-13

beschrijver: KG, datum: 22-5-2008, X: 252.977, Y: 476.955, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 28H, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: overige (cultuur), vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Overijssel, gemeente: Hengelo (OV), plaatsnaam: Hengelo, opdrachtgever: HBS Ons Belang, uitvoerder: RAAP

